

6. Modaalisuus ja modusten käyttö

Modaalisuus: semanttinen ominaisuus, kielenaines, joka merkitsee välttämättömyyttä, mahdollisuutta, suotavuutta, todennäköisyyttä ja niiden tapaisi suhteita. Modaaliset ainekset voivat olla esim. adverbeja (*ehkä, varmaan*), adjektiiveja (*todennäköinen, varma, turha*) tai verbejä (*saada, voida, täytyä, kannattaa*).

Modaalisuuden perustyyppit: a) looginen, b) episteeminen ja c) deonttinen

a) Looginen koskee tapaa, jolla lause on tosi tai epätosi:

on mahdollista = voi, on välttämätöntä = täytyy

b) Episteeminen koskee tietoa ja ilmaisee puhujan käsityksiä toteamuksen todenperäisyydestä:

Kaisa voi olla hyväkin opettaja.

Kaisan täytyy olla hyvä opettaja.

c) Deonttinen liittyy pakollisen, kielletyn ja sallitun käsitteisiin, se on sallimisen ja velvollisuuden modaalisuutta:

Voit ~ saat mennä elokuviin, kun olet tehnyt läksysi.

Joudun lähtemään Helsinkiin huomenna.

Modaalisuusasteikon ilmaisimia:

a) modaaliverbit: *voi - mahtaa - täytyy*

b) kiteytyneet sanaliitot: *on lupa - on pakko*

c) modaaliset adjektiivit: *on mahdollista - on todennäköistä - on varma*

d) modaaliset adverbi(aali)t: *muka - tuskin - ehkä - kai - ilmeisesti - tottakai*

e) modukset:

1) indikatiivi: *Nyt menen kotiin. Eilen sain kaksi kirjettä. Missä olet syntynyt?*

2) imperatiivi: *Mene kotiin! Antakaa meille vettä! Onneksi olkoon!*

3) konditionaali: *Olisin iloinen, jos tulisit. Olisin ollut iloinen, jos olisit tullut.*

Vaimoni sanoi, että huomenna olisi meidän häpäivämme.

En tiedä, mitä tekisin.

4) potentiaali: *Pääministeri lienee ulkomailla. Hyväksynette päätöksemme.*

Tarvittaneenko tässä muita perusteluita?

Kielto (negaatio) on monimutkainen ilmiö sekä syntaktisesti että semanttisesti. Puhuja ilmaisee käsityksensä lauseen sisällöstä epäämällä sen totuuden. Logiikan kannalta: a) ulkoinen ja b) sisäinen

- a) *Et saa mennä ulos*   b) *Saat olla menemättä ulos.*
En lupaa kirjoittaa kirjettä.   *Lupaan, että en kirjoita kirjettä.*

Syntaktisesti: a) lausekielto ja b) konstituenttikielto

- a) *Matti ei lähde.*   b) *Matti ei lähde Helsinkiin lentokoneella.*
Matti ei lähde lentokoneella Helsinkiin.

Kiellon ilmaisimia

- a) vajaaparadigmainen apuverbi: *en, et, ei, älä*, b) III inf. abessiivi: *katsomatta*,
 c) karitiiviadjektiivi: *kantamaton*, d) kielteinen etuliite: *epäviisas*

Kiellonnosto: Suomen kieltoapuverbiltä puuttuu toisaalta sekä passiivi että aikamuodot ja modukset, toisaalta kaikki infiniittimuodot. Passiivin, aikamuodon ja moduksen merkit kyllä tulevat tavalla tai toisella mukaan kieltoverbin sisältävään verbiryhmään, mutta infiniittisiin verbilausekkeisiin ei saa kieltoverbiä mukaan, esim. infiniitivtäydennyksessä (kiellonnosto):

- Haluaisin lähteä mukaan.*
Haluaisin e-? lähte-? mukaan.

Kielto sijoitetaan finiittiverbin yhteyteen:

- En haluaisi lähteä mukaan.*

Polariteetti-ilmiö

Jotkin ilmaukset muodostavat pareja, esim. liitepartikkeli *-kin/-kaan, kään, jo/vielä, vielä/enä*. Tällaisia ilmiöitä sanotaan polariteetiksi. Tämä perustuu semantiikan terminologiaan, jossa kieltoilauseen polariteetti on kielteinen, myöntöilauseen myönteinen:

- Sellaista on jo ~ vielä (~*enää) tapahtunut.*
Sellaista ei ole tapahtunut (*jo ~) vielä ~ enää.

Partitiivikin on tässä mielessä suomessa polariteetti-ilmiö, objektin sijanvalinta riippuu kiellosta:

- Et ota sitä (~*sen)!*
Tuskin minä sitä otan.

Kieltohakuisuus: tällaiset ilmaukset esiintyvät vain ti pääasiassa kielteisessä yhteydessä.

Kieltohakuiset verbit ja ilmaukset: *kehdata, tarvita, viitsiä, ei ole hullumpaa*
 Kvanttorit (määrä ilmaisevia sanoja, joukon koko), kvanttoriadverbit: *kukaan, mikään, missään, koskaan*

- Sinä et sitten ole koskaan kotona.*   **Sinä sitten olet koskaan kotona.*

Adverbiryhmät kuuluvat myös kielto kontekstiin.

- Tämä ei huvita minua pätäkään*   **Tämä huvittaa minua pätjän.*
En ole lukenut kesällä kirjan kirjaa.   **Luin kesällä kirjan kirjan.*

Kaksinkertainen kielto: *Hän ei ole lausunut yhtään sanaakaan.*

- Sihtööri ei menetellyt epäviisasti.* (varovaisuutta)